

Uit de pas

Omgaan met sensorische-verwerkingsverschillen
bij kinderen

Tweede editie

Carol Stock Kranowitz

UITGEVERIJ NIEUWEZIJD'S

Oorspronkelijke titel: *The Out-of-Sync child. Recognizing and Coping with Sensory Processing Differences, Third edition*. New York: TarcherPerigee, 2022

Eerste editie (acht drukken) september 2005

Tweede editie februari 2023

Uitgegeven door: Uitgeverij Nieuwezijds, Amsterdam

Vertaling: Miebeth van Horn, Santpoort-Noord

Zetwerk: CeevanWee, Amsterdam

Omslag: Buro Blikgoed, Haarlem

© 2005, 2023, Skylight Press en Carol Stock Kranowitz. First published in English by TarcherPerigee an imprint of Penguin Random House LLC

© Nederlandse vertaling: Uitgeverij Nieuwezijds, 2005, 2023

ISBN 978 90 5712 576 8

NUR 770

www.nieuwezijds.nl

Bij de productie van dit boek is gebruikgemaakt van papier dat het keurmerk van de Forest Stewardship Council (FSC) mag dragen. Bij dit papier is het zeker dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid.

Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, geluidsband, elektronisch of op welke andere wijze ook en evenmin in een retrieval system worden opgeslagen zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Hoewel dit boek met veel zorg is samengesteld, aanvaarden schrijver(s) noch uitgever enige aansprakelijkheid voor schade ontstaan door eventuele fouten en/of onvolkomenheden in dit boek.

Inhoud

- Inleiding 13
- Hoe gebruik je dit boek? 19
- Een kort woord over woorden en die lastige D in SPD 21

DEEL I Sensorische-verwerkingsverschillen herkennen

1. **Vier uit de pas lopende kinderen thuis en op school** 25
 - Tommy 25
 - Hanneke 27
 - Paul 28
 - Bastiaan 29
2. **Vertoont jouw kind sensorische-verwerkingsverschillen?** 31
 - SPD: Een beknopte definitie 31
 - Veelvoorkomende symptomen van SPD 34
 - Uitdagingen op het gebied van zelfregulatie 42
 - Wie heeft SPD? 51
 - Er is hoop 53
3. **Heeft jouw kind een andere diagnose?** 56
 - Wat SPD níét is: Symptomen van dubbelgangers (leerproblemen, ADHD en autismespectrumstoornissen) 56
 - Andere aandoeningen waarbij SPD betrokken is 69
 - Nog wat dubbelgangers en overlappers 71
4. **Wat is sensorische verwerking en wat kan er misgaan?** 73
 - De zintuigen 73
 - Wat is sensorische verwerking? 78
 - Als sensorische verwerking haar werk doet 85

- De gebruikelijke ontwikkeling van sensorische verwerking bij zuigelingen en kinderen 87
- En wat zijn dan sensorische-verwerkingsverschillen? 89
- Mogelijke oorzaken van SPD 98
- Zes belangrijke kanttekeningen 99
- Vergelijking tussen gemiddelde sensorische integratie en SPD 101
5. **Hoe bepaal je of je kind lijdt aan SPD op tactiel gebied?** 102
- Drie kinderen uit groep 1 tijdens het kringgesprek 102
- Het soepel functionerende tastzintuig 104
- Het afwijkende tastzintuig 106
- Hoe het tastzintuig alledaagse vaardigheden beïnvloedt 111
- Kenmerken van tactiele verschillen 120
6. **Hoe bepaal je of je kind lijdt aan SPD op vestibulair gebied?** 127
- Twee kleuters in een pretpark 127
- Het soepel functionerende vestibulaire zintuig 129
- Het afwijkende vestibulaire systeem 132
- Hoe het vestibulaire zintuig alledaagse vaardigheden beïnvloedt 138
- Kenmerken van een vestibulaire verschillen 144
7. **Hoe bepaal je of je kind lijdt aan SPD op het gebied van proprioceptie?** 149
- Een negenjarige in het zwembad 149
- Het soepel functionerende proprioceptieve zintuig 151
- Het afwijkende proprioceptieve zintuig 153
- Hoe het proprioceptieve zintuig alledaagse vaardigheden beïnvloedt 158
- Kenmerken van een proprioceptieve verschillen 161
8. **Hoe bepaal je of je kind lijdt aan SPD op visueel gebied?** 164
- Twee achtste groepers op school 164
- Het soepel functionerende gezichtszintuig 166
- Het afwijkende gezichtszintuig 172
- Kenmerken van visuele verschillen 178
9. **Hoe bepaal je of je kind lijdt aan SPD op auditief gebied?** 182
- Een meisje uit de vijfde groep tijdens de muziekles 182
- Het soepel functionerende gehoorzintuig 184

- Het afwijkende gehoorzintuig 187
- Kenmerken van auditieve verschillen 193

DEEL II Omgaan met sensorische-verwerkingsverschillen

- 10. Diagnose en behandeling 199**
 - De zoektocht van een ouder naar antwoorden 199
 - Inzien dat je kind professionele hulp nodig heeft 200
 - Het gedrag van je kind documenteren 204
 - De diagnose van het probleem 216
 - Zoveel therapieën, zoveel benaderingen 220
 - Therapeut en kind samenbrengen 226
 - Aantekeningen bijhouden 227

- 11. Je kind thuis 229**
 - Een openbaring 229
 - Een sensorisch verrijkt leven 230
 - Thuis de sensorische verwerking verbeteren 232

- 12. Je kind op school 241**
 - Wat kan communicatie veel uitmaken! 241
 - Als het op school toch eens meer op thuis leek 242
 - Aan wie vertel je het? 244
 - Een school die bij je kind past 245
 - Hoe bereik je dat je kind het goed doet op school? 246
 - Kinderen helpen meer structuur te krijgen 251
 - Je eigen gedrag aanpassen 254

- 13. Omgaan met de emoties van je kind 256**
 - Een gemiddelde vreselijke ochtend 256
 - Adviezen van andere experts 257
 - Do's-and-don'ts in de omgang met je kind 262

- 14. Bekijk je kind eens op een andere manier 268**
 - De openbaring van een ouder 268
 - Het licht zien 269
 - Bemoedigende woorden van een ouder 273

Bijlage A: De sensorische verwerkingsmachine 277

Bijlage B: De vier sensorische-integratieniveaus van dr. Ayres 290

Noten 295

Woordenlijst 299

Index 315

Inleiding

Ik heb 25 jaar lesgegeven aan de kleuterschool St. Columba in Washington, DC. De meeste peuters genoten van mijn lessen met muziek, beweging en toneel. Dagelijks kwamen er kleine groepjes kinderen van drie, vier en vijf jaar in mijn klas spelen, bewegen en leren. Ze sloegen vrolijk op trommels en xylofoons, ze zongen en klaptten in hun handen, dansten en tolden rond. Ze rammelden met zakken vol bonen, hanteerden marionetten en speelden sprookjes na. Ze zwaaiden de parachute in mijn klas heen en weer, speelden muziekspelletjes en legden hindernisbanen af. Ze zweefden rond als vliegers, stampten als olifanten en smolten weg als sneeuwmannen.

De meeste kinderen vinden dat soort activiteiten geweldig, ze beschikken immers over het vermogen om sensorische prikkels goed te verwerken – het vermogen om sensorische informatie te organiseren voor gebruik in het dagelijks leven. Ze nemen dingen als aanraking, beweging, beelden en geluiden waar die van hun lichaam of de wereld om hen heen komen, en ze reageren daar op een georganiseerde manier op.

Maar sommige kinderen, zoals Andrew, Ben en Alice, vonden het niet prettig om naar mijn les te komen. De sensomotorische ervaringen waarmee ze te maken kregen, zorgden ervoor dat ze gespannen, ongelukkig en verward raakten. Ze weigerden aan de activiteiten deel te nemen of ze deden het op een improductieve manier, waarmee ze het plezier van hun klasgenootjes verstoorden. Zij zijn de kinderen voor wie dit boek is geschreven.

Ik heb in mijn loopbaan als leerkracht (1976-2001) met ruim duizend jonge kinderen gewerkt. Buiten schooltijd gaf ik thuis muzieklles aan peuters. Ik maakte de choreografie voor kinderballetten. Ik leidde tientallen muzikale verjaarspartijtjes. Ik was overblijfmoeder, welpenleidster en teamleidster bij mijn zoons op school en op hun sportclub.

In al die jaren dat ik met kinderen heb gewerkt, heb ik gemerkt dat *alle* kinderen van levendige, boeiende activiteiten houden. Ze willen allemaal meedoen – en toch doen sommigen niet mee. Waarom niet? Hebben ze er *geen zin in of kunnen* ze het niet?

Toen ik nog maar net les gaf, begreep ik niets van die kinderen die aan de kant bleven staan. Waarom waren ze toch zo moeilijk te bereiken, vroeg ik me af. Waarom raakten ze overstuur als het hun beurt was om mee te doen?

Waarom hing Andrew ergens aan de rand van de klas rond, terwijl de rest ‘Klap eens in je handjes’ zat te zingen?

Waarom legde Ben zijn handen op zijn schouders, terwijl hij ze volgens het liedje op zijn bolletje moest leggen?

Waarom ging Alice languit op de grond liggen omdat ze ‘te moe’ was om overeind te zitten en twee stokjes tegen elkaar te slaan?

Aanvankelijk irriteerden die kinderen me. Ze bezorgden me het gevoel dat ik een slechte juf was. Ze gaven me ook het gevoel dat ik onaardig was, omdat ik negatief op hun onoplettendheid en storende gedrag reageerde. Bij een wel heel betreurenswaardige gelegenheid zei ik tegen een kind dat het ‘gewoon onbeschoft’ was om je om te draaien en je oren dicht te stoppen terwijl ik gitaar speelde. Die dag heb ik thuis een potje zitten huilen.

Elke avond wanneer ik het eten klaarmaakte of met mijn eigen zoons bezig was, moest ik aan die leerlingen denken. Ik kreeg geen hoogte van ze. Ze hadden geen erkende speciale behoeften. Het was niet zo dat er niet van ze werd gehouden, en evenmin waren het achterstandskinderen. Sommigen leken zich opzettelijk te misdragen, bijvoorbeeld door een voet uit te steken om een klasgenootje te laten struikelen. Anderen leken zich zonder enig doel te bewegen, lusteloos en ongericht. Hun gedrag was moeilijk te classificeren, behalve dat ze geen van allen in staat leken om plezier te beleven aan activiteiten die kinderen anders altijd leuk vinden.

Ik was niet de enige die voor een raadsel stond. De directrice van St. Columba, Karen Strimple, en de andere leerkrachten wisten ook niet wat ze met deze kinderen aan moesten. De ouders van deze kinderen maakten zich ook vaak zorgen, vooral als ze hun gedrag vergeleken met dat van hun andere, ‘competentere’ kinderen. En als zorgzame ouders en leerkrachten zich al gefrustreerd voelden, hoe moesten de kinderen zelf zich dan wel niet voelen?

Ze voelden zich mislukkelingen.

En wij leerkrachten hadden het idee dat we ze in de steek lieten.

We wisten dat het beter kon. Tenslotte had St. Columba sinds de jaren zeventig van de vorige eeuw een aantal kinderen met erkende speciale behoeften in zijn reguliere lesprogramma opgenomen. En dat was een groot succes. Waarom slaagden we er dan niet in om bepaalde ‘gewone’ kinderen met subtiele, nog niet geïdentificeerde problemen met succes les te geven? We wilden een antwoord.

Het antwoord kwam van dr. Lynn A. Balzer- Martin, pediatriesch ergothe-

rapeute met een kind op St. Columba. Lynn was al sinds de jaren zeventig onderwijsconsulente voor ons programma om kinderen met speciale behoeften op te nemen – iets wat tegenwoordig ‘inclusie’ heet. Haar voornaamste werk was echter het diagnosticeren en behandelen van jonge kinderen met leer- en gedragsproblemen die voortkwamen uit een neurologische inefficiëntie – iets wat toen een ‘sensorische-integratiestoornis’ heette.

Ergotherapeute dr. A. Jean Ayres was de pionier die het probleem als eerste beschreef. Zo’n vijftig jaar geleden formuleerde dr. Ayres een theorie over sensorische integratiedisfunctie, en zij ging andere ergotherapeuten voor in de ontwikkeling van behandelstrategieën. Haar boek *Sensory Integration and the Child* geeft een degelijke uitleg van dit verkeerd begrepen probleem en is verplichte kost voor wie de technische details wil begrijpen.

Sensorische-integratiedisfunctie (sensorische-verwerkingsstoornis of -verschillen) is geen nieuw probleem. Het is een nieuwe definitie van een oud probleem.

Sensorische-verwerkingsverschillen (Engels: *sensory processing differences*; SPD) kunnen een overweldigende variëteit aan symptomen opleveren. Als het centrale zenuwstelsel van een kind niet in staat is om sensorische informatie goed te verwerken, is het voor zo’n kind heel moeilijk om in het dagelijks leven te functioneren. Dit soort kinderen kan de indruk wekken dat het prima met ze gaat en dat ze geweldig pienter zijn, maar tegelijkertijd ook lomp en onhandig, bang en teruggetrokken of vijandig en agressief zijn. SPD beïnvloedt niet alleen de manier waarop ze bewegen en leren, maar ook hoe ze zich gedragen, hoe ze spelen en vrienden maken, en vooral hoe ze tegenover zichzelf staan.

Voor veel ouders, leerkrachten, artsen en hulpverleners in de psychische gezondheidszorg is het lastig om SPD te herkennen. Als ze het probleem niet herkennen, kunnen ze het gedrag van een kind, zijn gebrekkige gevoel van eigenwaarde of zijn onwil om aan normale kinderbezigheden deel te nemen onterecht voor hyperactiviteit, leerstoornissen of emotionele problemen aanzien. Er zijn maar weinig mensen die begrijpen dat hun verwarrende gedrag voortkomt uit een gebrekkig functionerend zenuwstelsel, tenzij ze van SPD op de hoogte zijn.

Net als anderen die het werk van dr. Ayres hebben bestudeerd, was dr. Lynn Balzer- Martin erin getraind om sensorische problemen te herkennen en te behandelen. Ze maakte zich steeds meer zorgen over het feit dat veel van haar cliënten pas voor een diagnose bij haar verschenen als ze, op hun zesde, zevende of achtste, thuis of op school al de grootste problemen hadden. Zij wilde kinderen heel graag op jongere leeftijd diagnosticeren, omdat